

PEDAGOGIK MAHORAT

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal

6-son (2021-yil, dekabr)

Jurnal 2001-yildan chiqa boshlagan

Buxoro – 2021

PEDAGOGIK MAHORAT **Ilmiy-nazariy va metodik jurnal**

2021, № 6

Jurnal O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi OAK Rayosatining 2016-yil 29-dekabrda qarori bilan **pedagogika** va **psixologiya** fanlari bo'yicha dissertatsiya ishlari natijalari yuzasidan ilmiy maqolalar chop etilishi lozim bo'lgan zaruriiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

Jurnal 2001-yilda tashkil etilgan.

Jurnal 1 yilda 6 marta chiqadi.

Jurnal O'zbekiston matbuot va axborot agentligi Buxoro viloyat matbuot va axborot boshqarmasi tomonidan 2016-yil 22-fevral № 05-072-sonli guvohnoma bilan ro'yxatga olingan.

Muassis: Buxoro davlat universiteti

Tahririyat manzili: O'zbekiston Respublikasi, Buxoro shahri Muhammad Iqbol ko'chasi, 11-uy

Elektron manzil: ped_mahorat@umail.uz

TAHRIR HAY'ATI:

Bosh muharrir: Adizov Baxtiyor Rahmonovich – pedagogika fanlari doktori, professor

Bosh muharrir o'rinbosari: Navro'z-zoda Baxtiyor Nigmatovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Mas'ul kotib: Hamroyev Alijon Ro'ziqulovich – pedagogika fanlari doktori (DSc), dotsent

Xamidov Obidjon Xafizovich, iqtisodiyot fanlari doktori

Begimqulov Uzoqboy Shoyimqulovich, pedagogika fanlari doktori, professor

Mahmudov Mels Hasanovich, pedagogika fanlari doktori, professor

Ibragimov Xolboy Ibragimovich, pedagogika fanlari doktori, professor

Yanakiyeva Yelka Kirilova, pedagogika fanlari doktori, professor (N. Rilski nomidagi Janubiy-G'arbiy Universitet, Bolgariya)

Qahhorov Siddiq Qahhorovich, pedagogika fanlari doktori, professor

Mahmudova Muyassar, pedagogika fanlari doktori, professor

Kozlov Vladimir Vasilyevich, psixologiya fanlari doktori, professor (Yaroslavl davlat universiteti, Rossiya)

Chudakova Vera Petrovna, psixologiya fanlari nomzodi (Ukraina pedagogika fanlari milliy akademiyasi, Ukraina)

Tadjixodjayev Zokirxo'ja Abdusattorovich, texnika fanlari doktori, professor

Amonov Muxtor Raxmatovich, texnika fanlari doktori, professor

O'rayeva Darmonoy Saidjonovna, filologiya fanlari doktori, professor

Durdiyev Durdimurod Qalandarovich, fizika-matematika fanlari doktori, professor

Mahmudov Nosir Mahmudovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Olimov Shirinboy Sharopovich, pedagogika fanlari doktori, professor

Qiyamov Nishon Sodiqovich, pedagogika fanlari doktori (DSc), professor

Qahhorov Otabek Siddiqovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ МАСТЕРСТВО

Научно-теоретический и методический журнал

№ 6, 2021

Журнал включен в список обязательных выпусков ВАК при Кабинете Министров Республики Узбекистан на основании Решения ВАК от 29 декабря 2016 года для получения учёной степени по педагогике и психологии.

Журнал основан в 2001г.

Журнал выходит 6 раз в год

Журнал зарегистрирован Бухарским управлением агентства по печати и массовой коммуникации Узбекистана.

Свидетельство о регистрации средства массовой информации № 05-072 от 22 февраля 2016 г.

Учредитель: Бухарский государственный университет

Адрес редакции: Узбекистан, г. Бухара, ул. Мухаммад Икбол, 11.

e-mail: ped_mahorat@umail.uz

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:

Главный редактор: Адизов Бахтиёр Рахманович – доктор педагогических наук, профессор

Заместитель главного редактора: Навруз-заде Бахтиёр Нигматович – доктор экономических наук, профессор

Ответственный редактор: Хамраев Алижон Рузикулович – доктор педагогических наук (DSc), доцент

Хамидов Обиджон Хафизович, доктор экономических наук

Бегимкулов Узакбай Шаимкулович, доктор педагогических наук, профессор

Махмудов Мэлс Хасанович, доктор педагогических наук, профессор

Ибрагимов Холбой Ибрагимович, доктор педагогических наук, профессор

Янакиева Елка Кирилова, доктор педагогических наук, профессор (Болгария)

Каххаров Сиддик Каххарович, доктор педагогических наук, профессор

Махмудова Муяссар, доктор педагогических наук, профессор

Козлов Владимир Васильевич, доктор психологических наук, профессор (Ярославль, Россия)

Чудакова Вера Петровна, PhD (Психология) (Киев, Украина)

Таджиходжаев Закирходжа Абдусаттарович, доктор технических наук, профессор

Аманов Мухтор Рахматович, доктор технических наук, профессор

Ураева Дармоной Саиджановна, доктор филологических наук, профессор

Дурдыев Дурдымурад Каландарович, доктор физико-математических наук, профессор

Махмудов Насыр Махмудович, доктор экономических наук, профессор

Олимов Ширинбой Шарофович, доктор педагогических наук, профессор

Киямов Нишон Содикович, доктор педагогических наук, профессор

Каххаров Отабек Сиддинович, доктор экономических наук (DSc)

PEDAGOGICAL SKILLS

The scientific-theoretical and methodical journal

№ 6, 2021

The journal is submitted to the list of the scientific journals applied to the scientific dissertations for **Pedagogic** and **Psychology** in accordance with the Decree of the Presidium of the Ministry of Legal office of Uzbekistan Republic on Regulation and Supervision of HAC (The Higher Attestation Commission) on December 29, 2016.

The journal is published 6 times a year

The journal is registered by Bukhara management agency for press and mass media in Uzbekistan.

The certificate of registration of mass media № 05-072 of 22 February 2016

Founder: Bukhara State University

Publish house: Uzbekistan, Bukhara, Muhammad Ikbol Str., 11.

e-mail: ped_mahorat@umail.uz

EDITORIAL BOARD:

Chief Editor: Pedagogical Sciences of Pedagogy, Prof. Bakhtiyor R. Adizov.

Deputy Editor: Pedagogical Sciences of Economics, Prof. Bakhtiyor N. Navruz-zade.

Editor: Doctor of Pedagogical Sciences(DSc), Asst. Prof. Alijon R. Khamraev

Doctor of Economics Sciences Obidjan X. Xamidov

Doctor of Pedagogical Sciences, Prof. Uzakbai Sh. Begimkulov

Doctor of Pedagogical Sciences, Prof. Mels Kh. Mahmudov

Doctor of Pedagogical Sciences, Prof. Holby I.Ibrahimov

Ph.D. of Pedagogical Sciences, Prof. Yelka K. Yanakieva (Bulgaria)

Doctor of Pedagogical Sciences, Prof. Siddik K. Kahhorov

Doctor of Pedagogical Sciences, Prof.M.Mahmudova

Doctor of Psychology, Prof. Vladimir V. Kozlov (Yaroslavl, Russia)

Ph.D. of Psychology, Vera P. Chudakova (Kiev, Ukraine)

Doctor of Technical sciences, Prof. Mukhtor R.Amanov

Doctor of Technical sciences, Prof. Zakirkhodja A. Tadjikhodjaev

Doctor of Philology, Prof. Darmon S. Uraeva

Doctor of Physical and Mathematical Sciences, Prof. Durdimurod K. Durdiev

Doctor of Economics, Prof. Nasir N. Mahmudov

Doctor of Pedagogical Science, Prof. Shirinboy Sh. Olimov

Doctor of Pedagogical Science, Prof. Nishon S. Kiyamov

Doctor of Economics Sciences Otabek S.Kahhorov

DOLZARB MAVZU	7
Rustam JUMAYEV. Raqobatbardosh sifatli ta'lim: xalqaro tajriba va o'zbekiston ta'limi	7
PEDAGOGIKA VA PSIXOLOGIYA.....	10
Moxira RASULOVA. Oliy ta'lim muassasalarida axborot texnologiyalaridan foydalanib talabalarni o'qitish metodikasi	10
Matluba ZARIPOVA. Bo'lajak o'qituvchilarni innovatsion pedagogik faoliyatga tayyorlash jarayonini takomillashtirish yo'li va usullari	13
Ruqiya ASHURBAYEVA. G'arb ta'lim tizimida integrativ tamoyillarning tatbiqi.....	17
Olim TO'RAQULOV. Abdumo'min SABURBAYEV, Bunyod ESHONQULOV. Jalol AXMEDOV. Axborotli ta'lim muhitini raqamlashtirish: muammolar va yechimlar	20
Ruxshona ISROILOVA. Ona tili o'qitish metodikasi fanidan talabalarning bilimini baholashda kredit-modul tizimining afzalliklari	25
Parvina NURALIYEVA. Ta'limda raqamli texnologiyalar va ularning zamonaviy jamiyatga ta'siri	28
Dilshod KULMURADOV. Rivojlangan mamlakatlardagi raqamli loyihalash kompetensiyalari hamda masofaviy ta'limning rivojlanishini o'rganish metodikasi.....	32
Ilhom JO'RAYEV. Pedagogik faoliyatda mobil texnologiyalardan foydalanishning qulayliklari.....	36
Mels MAHMUDOV, Flora NE'MATOVA. Designing primary education: problems and solutions	39
Sojida NAJIYEVA. Talabalar ijodiy faoliyatini va kredit-modul tizimdagi pedagogik ahamiyati	44
Гуландом САГДУЛЛАЕВА, Мамлакат МУСТАФАЕВА, Феруза ХАЛИЛОВА. "Blended learning" - современный подход к преподаванию в медицинском образовании.....	47
Nigina ISMATOVA. Kompetentlik yondashuv asosida bo'lajak pedagoglarni tayyorlashda interfaol usullardan foydalanish.....	50
Shomurod MUSTAFAYEV. Jahon artpedagogik tizimlari tahlili orqali san'atning bilish funksiyasini takomillashtirish.....	53
Bahodir NORMO'MINOV. Bo'lajak pedagog kadrlarning kasbiy kompetentligini oshirishning nazariy asoslari	57
G'ulom HAKIMOV. Oliy ta'lim tizimi faoliyatini tashkil etishda uni boshqarish samaradorligini baholash	60
I.A. ESHMAMATOV, A. ABDIRAXMONOV. Pedagog kadrlarning individual kasbiy layoqatga egaligini o'rganish monitoringi.....	63
Акрамжон ТЕШАБОЕВ. Современные подходы к физическому развитию детей дошкольного возраста	67
Nuriddin ACHILOV. Al-Hakim at-Termiziyning "Qaytarilgan amallar" ("al-manhiyot") asari va uning tarbiyaviy ahamiyati.....	76
Gullola RAXMONOVA. Talabalarni ma'naviy shakllantirishda ma'naviy -axloqiy tarbiyaning o'rni.....	80
Asroridin SAMIYEV. Talaba-yoshlarni hadis asosida ma'naviy-axloqiy tarbiyalash texnologiyasi.....	83
Gulshoda XUDOYQULOVA. O'smir shaxsiga individual-psixologik yondashuvning o'ziga xos xususiyatlari	87
Nilufar DALIMOVA. Avlod ijtimoiy subyekt sifatida.....	91
Nozima MULLABAYEVA. O'smirlar jamoasida autsayderlar paydo bo'lishining psixologik omillari.....	94
Ситорабону ХОЛБОЕВА. Педагогические основы подготовки девушек студенток семейным отношениям	97
Анвар ЭРГАШЕВ. К вопросу духовно-нравственного воспитания с внедрением метод проекта в условиях дистанционного обучения	101
Fozil TO'RAXONOV. Fizik jarayonlarni kompyuterda modellashtirishning metodik asoslari	105
Аслиддин УЗОҚОВ. Талабаларда мафкуравий иммунитетни шакллантириш технологияси.....	109
Саломат ЖЎРАЕВА. Узлуксиз таълимда ватанпарварликни шакллантиришнинг педагогик омиллари	114
МАКТАБГАЧА VA BOSHLANG'ICH TA'LIM.....	118
Rustambek QO'LDOSHEV. Boshlang'ich sinf chapaqay o'quvchilarga beriladigan pedagogik yordam va yozuvga o'rgatish jarayonida foydalaniladigan texnologiyalar	118
Ruxshona ISROILOVA. Oliy ta'limda kredit-modul tizimi asosida ona tilini o'qitish metodikasi fani ta'limi muammosining fanda yoritilishi.....	123
O'g'iljon OLLOQOVA. Boshlang'ich sinf ona tili darslarida o'quvchilarning kompetensiyaviy yondashuvini tashkil etish	126

O'SMIR SHAXSIGA INDIVIDUAL-PSIXOLOGIK YONDASHUVNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

Maqolada o'smir shaxsining shakllanishida maxsus sharoitlarni hisobga olish, har bir o'smir o'quvchining individual psixologik xususiyatlarini ilmiy asosda tushunish, individual yondashuvning psixologik xususiyatlari haqida so'z boradi.

Kalit so'zlar: *psixologik xizmat, individual yondashuv, dinamik xususiyat, intellektual taraqqiyot, psixologik maslahat, psixokorreksiya.*

Статья посвящена рассмотрению особых условий формирования личности подростка, научному осмыслению индивидуально-психологических особенностей каждого школьника-подростка, психологическим особенностям индивидуального подхода.

Ключевые слова: *Психологическая служба, индивидуальный подход, динамические особенности, интеллектуальное развитие, психологическое консультирование, психокоррекция.*

The article is devoted to the consideration of the special conditions for the formation of the personality of a teenager, the scientific understanding of the individual psychological characteristics of each teenage schoolchild, the psychological characteristics of the individual approach.

Key words: *Psychological service, individual approach, dynamic characteristics, intellectual development, psychological counseling, psychocorrection.*

Kirish. Shaxsning shakllanishi dinamik xususiyatga ega. Shuning uchun, uning rivojlanishida goho ilgari ketish, goho taraqqiyotdan orqada qolib ketish holatlari kuzatiladi. Oqibatda, ba'zan o'smirlarning xatti-harakatlarida o'zini o'zi mahkum qiluvchanlik belgilari namoyon bo'lishi kuzatiladi. Ular o'zlarining jismoniy va ruhiy salomatliklari bilan borliq, xotirjamlikning qadriga yetmaydilar, turli jismoniy shikastlanishlar, ruhiy tushkunliklar natijasi o'laroq o'z istiqbol rejalarini tuza olmaydilar, xuddi shu bois, o'zlarining ijtimoiy mavqelariga putur yetkazadilar.

Asosiy qism. Shaxs kamoloti va intellektual taraqqiyoti bo'sag'asida vujudga kelishi mumkin bo'lgan psixologik nuqsonlar va buzilishlarga e'tibor qaratib, ularni bartaraf etish chora-tadbirlarini belgilash o'z vaqtida bunday nuqsonlarning oldini olish hisoblanadi.

Ta'lim-tarbiya jarayonida o'quvchilarga individual yondashuv zarurligi hamma tomonidan tan olingan, lekin undan amalda foydalanish asosan ish emas. Bunga maktabda o'qituvchilarning bola haqida ko'p gapirishlari dalil bo'ladi. Chunki, maktabda o'quvchining qobiliyatlari, shaxsning asosiy xislatlari haqida chuqur va har tomonlama ma'lumot beradigan mutaxassis yo'q.

Ta'lim-tarbiyadagi individual yondashuv, bolani boshqalardan ajratib individual o'qitishni bildirmaydi, balki shaxsning u yoki bu xislatlarining shakllanishida maxsus sharoitlarni hisobga olish, har bir o'quvchining individual psixologik xususiyatlarini ilmiy asosda tushunishni anglatadi.

Psixologiyada shaxsning individual xususiyatlari deganda bir shaxsni ikkinchi shaxsdan farqlaydigan xususiyatlar tushuniladi.

Individual yondashuvning vazifasi - rivojlanishning individual usullarini, bolaning imkoniyatlarini aniqlab, har bir shaxsning faolligini ta'minlashdan iborat. Bu nuqtayi nazardan olganda, individual yondashuv faqatgina "tarbiyasi qiyin" bolalarga emas, barcha o'quvchilarga ham zarurligi tushunarli bo'ladi. Kollej psixologlari bu usulni u yoki bu shaklda qo'llaydilar, chunki bu ko'zga tashlanib turgan qiyinchiliklar bilan birgalikda, bola shaxsiy taraqqiyotining ba'zi yashirin nuqsonlarini ham topishga yordam beradi.

Bunday tashxis ishining asosiy maqsadi - o'quvchi psixik taraqqiyotining umumiy holatini bilishdan iborat. Bunday ko'p qirrali va to'liq tashxis natijalari psixolog uchun ham, ota-onalar, o'quvchilar uchun ham "tarbiyasi qiyin" bola bilan olib boriladigan tuzatish va rivojlantirish ishlarining yo'llarini aniqlash imkonini beradi. Individual yondashuv uslubi yutuqlar bilan birga, kamchiliklarga ham ega.

Birinchidan, bu usulni qo'llash juda ko'p vaqtni olganligi uchun, uni amalga oshirishning har doim ham iloji bo'lmaydi. Bu usul ko'p vaqtni talab qilganligi uchun faqatgina psixolog emas, "tarbiyasi qiyin" o'quvchi ham charchaydi, tekshiruvda ishtirok etishdan bosh tortadi, topshiriqlarni o'zi sezmaganda nomiga bajaradi. Tajribadan ma'lum bo'lishicha, ayniqsa og'zaki metodikalar qanchalik to'liq bo'lmasin, qiyinchilik tug'diradi. Bundan tashqari bunday metodikalar shaxsni to'liq xarakterlash uchun yetarli bo'lmaydi.

Rivojlantiruvchi va psixokorreksion ishlar psixolog tomonidan har xil shakllarda, vaziyatlarda va holatlarda individual tarzda tashkil qilinadi:

#6, 2021 PEDAGOGIK MAHORAT*ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ МАСТЕРСТВО*PEDAGOGICAL SKILL

a) amaliy psixologning maxsus ishi, mashg'uloti ayrim bolalar, o'quvchilar va talabalar bilan alohida o'tkazilishi rejalashtiriladi;

b) psixologlarning boshqa bir faoliyati maxsus ravishda amalga oshirilib, bolalar, o'quvchilar, talabalar guruhlariga tarbiyaviy ta'sir o'tkazishga yo'naltirilgan bo'ladi;

d) ota-onalar, pedagogik jamoa ishtirokida tarbiyaviy tadbirlar tarzida mashg'ulotlar, tushuntirish ishlari olib borish nazarda tutiladi.

Rivojlantiruvchi va psixokorreksion ishlar dasturini shunday tuzish kerakki, unda korreksion ishga jalb qilingan o'smirning qadriyatga yo'nalganligi, etnopsixologik va etnomadaniyat xususiyatlari o'z aksini topsin. Dasturni xalq, etnos, millat, elat tarixi, an'analari, rasm-rusumlari, udumi, odati, stereotipi kabilarni hisobga olgan holda tuzish maqsadga muvofiq. O'rta maxsus ta'limi o'quvchilari bilan murabbiylar o'rtasidagi nomutanosiblikni yo'qotish maqsadida maxsus mashg'ulotlar o'tkazish: ulardagi o'qishdan, ijtimoiy muhitdan, egallagan o'rnidan, mavqeidan qoniqmaslik hissini kamaytirish uchun trening, ishchanlik o'yinlari, psixodramadan foydalaniladi. Emotsional zo'riqishning oldini olish va uni kamaytirish niyatida maxsus xonalar jihozlash (xona jahon standartlariga javob berishi, boshqaruv pulti, ekran vositalari, audiotrening, sotsial trening, texnik vositalariga, ilmiy-amaliy metodikalarga ega bo'lishi)ga ahamiyat qaratish zarur.

Korreksion ishlar ma'lum tartibda, ilmiy tanlov asosida, muayyan seans bo'yicha o'tkazilishi shart. Bunda emotsional zo'riqishga uchragan shaxs millati, yoshi, jinsi, individual-tipologik xususiyati, ta'sirlanish darajasi hisobga olinishi kerak; tuzatish ishlari mashg'ulot, faoliyat, kasb xususiyatiga mos, mutanosib bo'lishi, ta'sir o'tkazish samaradorligini oshiradi.

Yondashuvning psixologik shartlari, ta'lim-tarbiyadagi nuqsonlarning oldini olish omillari, yo'llari yuzasidan yordam ko'rsatishi zarur. Bolalar, o'quvchilar, talabalarning shaxsiy muammolarini hal qilishda baholi qudrat ko'mak berishi darkor. Ota-onalarga tarbiyaviy ishlarni amalga oshirishda maslahatlar berish, nizoli vaziyat va psixologik holatlarni birgalikda tahlil qilish orqali amaliy tavsiyalar beriladi. Ota-onalarga farzandlarining tibbiy yordamga muxtojligi yoki boshqa muassasalarga murojaat qilish zaruriyat ekanligini aytish, pedagogik odob bilan tushuntirish, berilayotgan ko'rsatmalarga ularni ishontirish shart. Barcha qoidalarga va tasdiqlangan hujjatlarga rioya qilingan holda o'tkaziladigan ishlarni qayd qilish va belgilash lozim.

Muhokamalar va natijalar. Psixolog o'z faoliyatining (yutuq, nuqson, nizo, hamkorlik) natijalari yuzasidan yuqori tashkilotlarga o'z muddatida axborot berib borishi, qabul qilingan hisobot shakllariga hech og'ishmasdan rioya qilishi kerak. Bog'cha, maktab, yangi tipdagi o'quv yurti va oliy o'quv yurtlarida maxsus talablarga javob beruvchi, jihozlangan psixologik kabinetni tashkil qilishi maqsadga muvofiq. Psixologik maslahat berish sohasidagi insonlar: psixolog, o'qituvchi ilmiy bo'lim mudiri tarbiyaviy ishlarni tashkil qiluvchilar ham ma'lum darajada psixologiyadan xabardor bo'lmoqlari lozim, chunki sanab o'tilgan kasb egalari individual xususiyatlari bilan bir-biridan farq qiladigan turli yoshdagi bolalar bilan ishlaydilar. Har bir bola faqat o'ziga xos bilish ruhiy jarayonlari, ya'ni, sezgi, idrok, diqqat, xotira, tafakkur, tasavvurlari, individual-psixologik xususiyatlari, xarakteri, temperamenti, qobiliyatlari, emotsional-irodaviy sohasi, hissiyoti, emotsiyalari, irodaviy xulq-atvor xususiyatlari, faoliyat motivatsiyasiga ega bo'ladi. Ma'lum yoshdagi bolalarning psixologik xususiyatlarini bilmay turib, ularga maqsadga muvofiq ravishda ta'lim va tarbiya berib bo'lmaydi. Bolaning har bir yoshi o'z qiyinchiliklariga ega bo'ladi va o'ziga nisbatan maxsus munosabatda bo'lishini talab qiladi. Kichik maktab yoshidagi bolalarga nisbatan psixologik jihatdan to'g'ri keladigan va yaroqli bo'lgan usul ko'pincha o'smirlarga nisbatan yaroqsiz va xato bo'lishi mumkin. O'qituvchining bilishi mutlaqo zarur bo'lgan individual farqlar har bir yosh davrida turlicha yondashuvlarni talab qiladi.

Bolaning ko'pgina nisbiy xususiyatlari, masalan, mehnatga, matematikaga, musiqaga, va boshqalarga nisbatan erta ko'ringan muvaffaqiyat yoki psixologik taraqqiyotni, juda oldinda bo'lishi ko'pgina psixologik va pedagogik vazifalarning muammosini keltirib chiqaradi. Shunga qarab, psixologik maslahat berishning umumiy vazifasi bola psixik taraqqiyotining borishini, bu jarayondagi davrlarga bo'lish va belgilangan normaga muvofiq tasavvurlar asosida nazorat qilishdan iborat.

Bu umumiy holat hozirgi kunda quyidagi vazifalarni o'z ichiga oladi:

1. Ota-onalarni, o'qituvchilarni va bola tarbiyasidagi ishtirok etadigan boshqa shaxslarni bola psixik taraqqiyotining yosh va individual xususiyatlariga qarab jalb qilish.

2. Psixik taraqqiyot buzilishlarini va har-xil normadan chetga chiqishlarini o'z vaqtida aniqlash va ularni tibbiy, pedagogik maslahatlarga yo'llash,

3. Jismoniy yoki nerv-psixik sog'ligi kuchsizlangan bolalarda ikki marta psixologik asoratlarning oldini olish va ularning psixogigiyenasi va psixoprofilaktikasi bo'yicha tavsiyalar berish.

#6, 2021 PEDAGOGIK MAHORAT*ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ МАСТЕРСТВО*PEDAGOGICAL SKILL

4. Patopsixologlar va vrachlar, pedagogik-psixologlar bilan birgalikda o'qituvchilar, ota-onalar va boshqa shaxslar uchun ta'limdagi qiyinchiliklarni pedagogik va psixologik korreksiya qilish bo'yicha tavsiyanomalar tuzish.

5. Oilada bola tarbiyasi bo'yicha tavsiyanomalar tuzish (oila psixoterapiyasi mutaxassislari bilan birgalikda).

6. Bolalarga va ota-onalarga maslahatlar berishda maxsus guruhlar bilan maxsus tuzatish ishlarini olib borish.

7. Ma'ruzalar va ishning boshqa shakllari xususida aholini psixologik bilimlar bilan tanishtirish.

Bunda individual maslahat alohida o'rin tutadi. Maslahat berish vazifalarini hal etishda Vigotskiy maktabi psixologlarining bola psixikasi individual taraqqiyoti muayyan muammolari bo'yicha umumiy fikrlaridan foydalanish mumkin. Irsiyat va muhitning ta'sirini tan oladigan G'arb qarashlaridan farqli ravishda sobiq sovet yosh psixologiyasida bola psixik taraqqiyoti jarayoni tahlilida taraqqiyotning sharoiti, harakatga keltiruvchi kuchlari, manbalari ham e'tiborga olinadi. Psixik taraqqiyotning individual sharoitlari, bola insoniyat tajribasini o'zlashtirishi jarayoni asosida vujudga keladi. Insoniyat tajribalarini o'zlashtirish bolaning faoliyatidan, muloqotidan, o'yinidan, o'qishidan tashqarida bo'lishi mumkin emas.

Individual maslahat faoliyati - psixologik tekshiruv, bola tarbiyasini aniqlash va yordam dasturini tuzishdan iborat. Psixologik oldindan aytishning zaruriy mezonlari sifatida Vigotskiy turli davrlarga bo'linganlik, ketma-ket yosh bosqichlarida kenglik va darajalangan xarakteristikalarini ko'rsatadi. Maslahat berish amaliyotida shartli variantni oldindan aytish haqida ham to'xtalib o'tish mumkin, shartli variantni oldindan aytish har xil sharoitlarni amalga oshirganda bola taraqqiyotining keyingi borishida mumkin bo'lgan variantlarni tushunamiz. Boshqacha aytganda, u yoki bu noqulay sharoitlar saqlanganida, bolani qanday ehtimolli taraqqiyot kutishi aytib beriladi.

Individual psixologik maslahat berish psixolog amaliy faoliyatining eng mas'uliyatli turlaridan biridir. Maslahatchining fikri, psixik taraqqiyot bo'yicha har bir bahosi bolaning keyingi taraqqiyotiga, o'qituvchilarning, ota-onalarning bolaga nisbatan munosabatiga katta ta'sir ko'rsatishi mumkin. Shuning uchun, individual psixologik maslahat bola rivojlanishini boshidan diqqat bilan tahlil qilib, har xil manbalardan olingan ma'lumotlarga asoslanadi.

Ma'lumotlar manbasi sifatida ota-onalar bilan suhbat, o'qituvchining ota-onalar hamda bolaning o'zi bilan suhbat, bolaning o'zi bilan suhbat, bolani uyda, maktabda va boshqa hollarda kuzatish psixologik tajriba orqali tekshirish, ota-onalar bilan tanishish, tibbiy hujjatlar bilan tanishish va boshqalardan foydalanish mumkin. Ko'pchilik mualliflar aniq hodisaga maslahat berishda quyidagi ketma-ketlikni afzal ko'radi:

1. Ota-onalar bilan dastlabki suhbatda olingan ma'lumotni tahlil qilish hamda shifokorlardan, pedagoglardan olingan ma'lumotlarni ham e'tiborga olish.

2. Bolaning ilgari rivojlanish bosqichlari, oiladagi munosabati, sog'ligi haqida ma'lumot olishi uchun ota-onalar bilan suhbat.

3. Boshqa mussasalardan ma'lumot yig'ish, sog'ligi haqida ma'lumot, bolani maktabda, uyda boshqa hollarda kuzatish. Psixologik metodlar bilan tekshiruvga muhim qo'shimcha sifatida bolaning faoliyatini yoki rasmlari, qiziqadigan narsalarini tahlil qilish kiradi.

Bolani maktabda, uyda boshqa hollarda kuzatishda, psixolog olingan ma'lumotlar asosida bola rivojlanishining umumiy darajasiga baho berishi, bola qiyinchiliklari mohiyatini tavsiflashi, qiyinchiliklardan kelib chiqqan omillarini aniqlashi va psixokorreksion dasturini ishlab chiqishi kerak. Maslahat berish amaliyotida juda ko'p metodlar bor. Psixolog oldida turgan vazifa birinchidan bola bilan yaxshi munosabat va o'zaro tushunishdan iborat. Muammoli vaziyatlarni shoshilmasdan, aniq hal qilish kerak. Savolni bir necha marta takrorlamaslik kerak. Test olinayotgan vaqtda bolaga o'rgatish, tanqid qilish, hatto maqtash ham mumkin emas, tanqid bolani chalg'itadi, dilini og'ritadi, ko'pincha bolani topshiriqqa bo'lgan qiziqishini pasaytiradi.

Psixologik muammolarni hal etishda shaxsdan test olishda yoki diagnostika qilish uchun tajriba o'tkazishda uning emotsional holatiga, o'zini yaxshi his qilayotgan, charchash belgilari yo'q vaqtda, ortiqcha asabiylashish, qaysarlik yo'q vaqtda o'tkazish kerak. Yosh davrida bolani psixologik tekshirish muammosi asosiy vazifalarni o'z ichiga oladi.

Hozirgi vaqtda **maslahat berish amaliyoti** bola tarbiyasi va psixik taraqqiyotini murakkablashtiradigan qator noto'g'ri fikrlarning kuchayganligi bilan duch kelmoqda. Ular orasida qator ijtimoiy-iqtisodiy omillarning qarama-qarshi ta'sir ko'rsatishi sezilarli o'rin egallaydi. Masalan, ota-onalarning, ayniqsa, onalarning ishlab chiqarishda bandligi sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Bundan tashqari, ko'pchilik bolalarning bolalar muassasalarida tarbiyalanishi ota-onalar psixologiyasiga ta'sir ko'rsatadi. Ota-onalar o'zlarining funksiyalarini bog'chalarga, keyinchalik maktablarga ag'darib qo'ymoqdalar. Ota-onalarning ajralishi bola psixikasiga katta ta'sir ko'rsatadi. Mutaxassislarning fikricha, oilaning buzilishi bolaning ahvolini

qiyinlashtirib qo'yadigan kuchli psixologik omil bo'lib, unga ko'nikish uchun bolaga kamida 2 yil kerak. Xilma-xil psixologik muammolar manbalari ichida maktab ham muhim o'rin egallaydi. Misol uchun, tibbiyot mezonlariga qaraganda maktab yoshidagi bolalarning 15-20 foizi qisqa muddatli yoki doimiy psixoterapiyaga muhtojlar. Maktabda keng tarqalgan psixologik muammolar juda ko'p: o'quv motivatsiyasining yo'qligi, past o'zlashtirishi, o'qituvchilar va tengdoshlari bilan nizoli munosabatlar, o'z-o'zini past baholash, jamiyatga qarama-qarshi guruhlarda ishtirok etishga layoqatlilik va boshqalar. Yuqorida sanab ko'rsatilgan muammolarning ko'pchiligi hozirgi maktablarda va jamiyatimizda shaxs rivojlanish bosqichlarda, ehtiyojlarni va chuqur qonuniyatlarni, yetarlicha hisobga olmaslik, barcha bolalarga bir xil talab qo'yish natijasida ularning individual-psixologik va psixofiziologik xususiyatlarini e'tiborga olmaslik sabab bo'lmoqda.

Individual maslahat berishning muhim amaliy qismi sifatida L.S.Vigotskiy psixologik-pedagogik tavsiyalar berishni ko'zda tutadi. Tavsiyanomalar tuzishda maslahat so'rab murojaat qilgan o'qituvchiga yoki ota-onaga ulardan olingan ma'lumotni mavhum, noaniq va mazmunsiz-maslahatlar bilan o'zlariga qaytarishdan saqlanish kerak. Shunday qilib, bola taraqqiyotining yosh-psixologik xarakteristikasini quyidagi 3 asosiy tarkibiy qismlarni tahlil qilib, hosil qilish mumkin:

1. Ijtimoiy vaziyat taraqqiyotini (kimlar bilan gaplashadi, oilada kattalar bilan va tengdoshlar bilan o'zaro munosabat xarakteri) baholash;

2. Berilgan yosh uchun muhim faoliyat turining taraqqiyoti darajasi (o'yin, o'qish, rasm chizish va boshqalar), yosh normalariga mosligi;

3. O'z-o'zini anglash, bola psixik taraqqiyotini bilish va shaxsiy hissiy sohalarida berilgan yoshga mansub o'zgarishlarni aniqlash.

Xulosa qilib aytganda, o'smir shaxsini o'rganishga qaratilgan barcha yondashuvlarga, tamoyillarga, yo'l-yo'riqlarga zamon ruhi orqali nazar tashlash talab etiladi. O'smir hayotining kechishida ba'zan "ko'z ilgamas o'zgarishlar", ba'zan esa favquloddagi "yangiliklar", "yorqinliklar" umumiy ta'sirida uning taqdirini o'zgartiruvchi ma'naviy tushkunliklar ham ro'y beradi. Bizni qiziqtirayotgan psixik buzilishning boshlanishi va namoyon bo'lish jarayoni, uni tashkil qiluvchi xususiyatlari hamda kechishining asosiy variatsiyalarini chuqur tahlil qilish mahkum qiluvchi xulq-atvor rivojlanishining nazariy "namunasi"ni tuzish, so'ngra shakllantiruvchi tajriba majmuasini yaratish, psixokorreksion ruhiy tuzatish va tarbiyaviy ta'sirlar timizining asosi bo'lib hisoblanadi.

Yuqorida qayd etilgan umumiy fikr-mulohazalarga ko'ra individual uslubning shaxsda darrov paydo bo'lmasligi, balki ko'pincha stixiyali tarzda (ya'ni, individual-hissiy asab sifatleri yordamida) paydo bo'lishi qayd etiladi. Demak, har bir shaxsga psixologik xizmat davomida o'z imkoniyatlari va faoliyat talabi uyg'unligini ta'minlash yo'llarini izlash asosida yondashilsa mazkur shaxs faoliyatidagi individual uslubning tarkib topishi tobora rivojlanib, takomillashib boradi. Bu esa, o'z navbatida shaxs va jamiyatning ijtimoiy taraqqiyotiga ijobiy ta'sir etmay qolmaydi.

Adabiyotlar

1. Алешина Ю.Е. Индивидуальное и семейное психологическое консультирование. -М., 1994.
2. Алешина Ю.Е., Данилин К.Е., Дубовская Е.М. Спецпрактикум по социальной психологии: опрос, семейное и индивидуальное консультирование. -М., 1989
3. Аминов Н.А., Молоканов М.В. Социально-психологические предпосылки специальных способностей школьных психологов // ВП, 1992, № 1-2. С. 74-84
4. Barotov Sh.R. O'quvchi shaxsini o'rganish usullari. -T.: "O'qituvchi", 1995. -120 bet.
5. Barotov Sh.R. Ta'limda psixologik xizmat asoslari // Monografiya. -T.: "Ma'naviyat", 1999-y.
6. Barotov Sh.R. Psixologik xizmatning nazariy va amaliy muammolari. -Buxoro, 2008.